

55. Чепіга Я. Читання з поясненнями в сучасній школі на Україні / Я.Чепіга // Світло. – 1913. – № 6. – С. 8-14; – № 7. – С. 12-21.
56. Черкасенко С. Бережимо просвітні огнища / С.Черкасенко // Світло. – 1913. – № 4. – С. 3-6.
57. Черкасенко С. Народні вчителі й рідна школа / С.Черкасенко // Світло. – 1913. – № 1. – С. 6-20.
58. Чубинский М.П. Украинская национальная идея и ее правовые постулаты / М.П.Чубинский // Украинская жизнь. – 1913. – № 6. – С. 5-20.
59. Щеголев С.Н. Современное украинство. Его происхождение, рост и задачи / С.Н.Щеголев. – К., 1914. – 160 с.
60. Щеголев С.Н. Украинское движение, как современный этап южнорусского сепаратизма / С.Н.Щеголев. – К., 1912. – 546 с.
61. Щеголев С.Н. Южно-русский сепаратизм / С.Н.Щеголев // Киевлянин. – 1912. – № 73. – С. 2; № 74. – С. 2; № 75. – С. 2; № 76. – С. 2; № 78. – С. 3-4; № 79. – С. 1-2.

© *Инна Демуз*
(*Переяслав-Хмельницький*)

**ДИСКУСИИ ПО ВОПРОСУ СТАНОВЛЕНИЯ УКРАИНСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ШКОЛЫ
НАЧАЛА XX В. (ЗА ПУБЛИКАЦИЯМИ СОВРЕМЕННИКОВ)**

В статье проанализирована идеологическая полемика начала XX в. между украинскими и русскими общественными деятелями и учёными относительно вопроса образования в Украине национальной школы с родным языком преподавания.

Ключевые слова: национальная школа, украинский язык преподавания, национальное сознание народа, национально осознанная интеллигенция, украинизация образования, национализм, сепаратизм, идеологическая полемика.

© *Inna Demuz*
(*Pereyaslav-Khmelnitsky*)

**DISCUSSIONS CONCERNING THE QUESTION OF THE UKRAINIAN NATIONAL SCHOOL'S QUESTION
OF THE BEGINNING OF THE XX-TH CENTURY (ON THE BASE OF CONTEMPORARIES' PUBLICATIONS)**

In this article the ideological polemics of the beginning of the XX-th century between the Ukrainian and Russian public figures and scientists concerning the question of formation in Ukraine the national school with native language of teaching was shown.

Key-words: national school, Ukrainian language of teaching, national consciousness of a people, national conscious intelligence, ukrainization of education, nationalism, separatism, ideological polemics.

До редакції надійшла 9.01.2011.

УДК 929 (477) Єфремов С.

© *Леонід Могильний*
(*Київ*)

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА: ЗАРУБІЖНА ІСТОРІОГРАФІЯ

У статті проаналізована зарубіжна історіографія суспільно-політичної діяльності відомого українського діяча національно-визвольного руху Сергія Єфремова (1876-1939 рр.).

Ключові слова: Сергій Єфремов, історіографія, Спілка визволення України, Всеукраїнська Академія наук, ліберали.

Сучасна розбудова української демократичної держави, яка постала після розпаду СРСР, викликає потребу вивчення досвіду тих, хто творив українську незалежну державу перших десятиліть ХХ ст. Дослідження діячів нашого минулого потребує врахування як позитивних, так і негативних сторін їхньої діяльності. Адже проблеми державного будівництва, формування політичної культури, державної ідеології та духовне відродження

України вимагають наукового вивчення, глибокого осмислення корінних проблем української історії.

Ідейно-теоретичні настанови і практична діяльність визначних суспільно-політичних діячів початку ХХ ст. є тією ланкою, що сполучає весь комплекс проблем, присвячених історії національно-визвольних змагань в Україні. Так, з'ясування діяльності окремих осіб у вітчизняній історії дає нам змогу, з одного

боку, окреслити роль та вплив особистості на хід історії, конкретизувати історичний процес в особистісному аспекті, а з іншого – показати її у контексті історичних подій. Адже, успіхи й негативні результати боротьби українського народу 1917-1920 рр. багато в чому пояснюються сильними і слабкими сторонами тогочасних творців національної державності, їхнім рівнем теоретичної зрілості, здатністю до практичного виконання поставлених завдань.

Об'єктивне відтворення історичної картини в Україні кінця XIX – першої чверті XX ст. неможливе без вивчення суспільно-політичної та наукової діяльності одного з найактивніших діячів національного руху – Сергія Олександровича Єфремова, який з юнацьких років свідомо обрав свій життєвий шлях, утвердився в світоглядних позиціях, став захисником та провідником української національної ідеї, зробив усе можливе для її поширення серед різних прошарків суспільства.

Необхідно зазначити, що праць, присвячених осмисленню різнобічної суспільно-політичної діяльності С. Єфремова в 1897-1929 рр., вкрай мало. Найчастіше постать С. Єфремова розглядається в контексті діяльності українофільських громад, подій 1905-1907 рр. [1, 2, 43, 46], української революції 1917 р. та національно-визвольних змагань 1918-1921 рр. [13, 16, 36]. Однобоко і не об'єктивно висвітлено роль С. Єфремова у діяльності так званої „Спілки Визволення України”, яка нібито існувала на території УСРР в 1920-х рр. [8, 35, 41, 42, 50]. Зарубіжні дослідники так і не змогли визначити правдивість існування подібної організації.

Загалом зарубіжну історіографію, яка рефлекторно реагувала на суспільно-політичні і соціально-економічні зміни в Україні потрібно поділити на три етапи: 1) 1920-ті – перша половина 1950-х рр.; 2) середина 1950-х – середина 1980-х рр.; 3) середина 1980-х – початок 1990-х рр.

У 1920-х – першій половині 1950-х рр. паралельно з радянською історіографією розвивалась й зарубіжна історіографія. Незважаючи на брак архівних джерел і матеріалів, зарубіжні дослідники у працях, присвячених національно-визвольному рухові та його найактивніших діячів, намагались повніше та ширше висвітлити окремі моменти формування світогляду, суспільно-політичної та наукової діяльності С. Єфремова. Зазвичай, це були перші публікації з політичної історії України початку XX ст. Зарубіжні автори, переважно

представники української діаспори та еміграції, нехтуючи необхідною в таких випадках архівною інформацією, намагалися висвітлити і проаналізувати діяльність провідників національного руху за допомогою спогадів учасників тих подій або через інтерпретацію фактажу, відомого з радянських джерел та наукової літератури.

На загальному тлі хвилі спогадів та історичних праць, що побачили світ за межами України наприкінці 1920-х – у 1930-ті рр., варто відзначити праці Я. Деремєнди [9], І. Крилова [19], О. Миколаєнка [23], М. Михалевича [24], В. Михальчука [25], Ф. Пігідо [33], А. Яковліва [50], С. Сірополка [39], збірки „Ганебна діяльність петлюрівщини” [5] та „Спілка визволення України” [41]. Нову інформацію про С. Єфремова несли опубліковані спогади його сучасників. Зокрема, це тритомна праця О. Лотоцького [21], надрукована у Варшаві в 1932-1934 рр., спогади Л. Васілевського [4] та Д. Дорошенка [10].

Інформативною насиченістю про становлення та формування ідеалів молодого С. Єфремова характеризуються спогади О. Лотоцького [21]. На відміну від інших мемуарів, вони відрізняються серйозністю, щирістю, прагненням правдиво висвітлити події громадського та партійного життя, охарактеризувати окремих діячів національно-визвольного руху.

Загалом, суспільно-політична та наукова діяльність С. Єфремова висвітлена у науковій літературі цього історіографічного періоду неповно. Якщо дослідники української еміграції у своїх працях розглядали діяльність С. Єфремова через призму національних інтересів, то радянські історики ототожнювали прояви українського патріотизму з націоналізмом. Але і радянські, і зарубіжні дослідники витоки світогляду представників українського національно-визвольного руху відносили до кінця XIX ст. Проте протягом 1930-х – середини 1950-х рр. ні в Україні, ні за кордоном, так і не опублікували жодної наукової праці, присвяченої формуванню світогляду та переконань С. Єфремова. Щодо його партійної, культурно-просвітницької чи наукової діяльності, то інформація подавалася надзвичайно уривчасто і не об'єктивно (особливо, якщо авторами були представники соціалістичних партій та об'єднань ворожих до лібералів). Більшість досліджень зосереджено переважно на аналізі уривчастих матеріалів, які надходили з Радянської України і стосувалися антибільшовицького руху. Серед таких публікацій лівову

частку займають статті, зібрані у єдиний збірник „Спілка визволення України” (1953) і присвячені відомому політичному процесові 1930 р. (автори: М. Ковалевський, С. Підкова, М. Татусь, В. Плющ та ін.) [41, с.8-28; 29-40; 43-52; 53-63]. Нові матеріали до історії СВУ також висвітлені в дослідженні Д. Соловей [40].

Історіографічний період продовжив ідеологічне протистояння радянських вчених з зарубіжними. Він доповнив вже існуючі в зарубіжній історіографії відомості новими.

Після резонансного XX з'їзду КПРС зарубіжні дослідники намагалися більш уважніше сконцентруватися на політичних змінах в СРСР та Україні, з прицілом на можливість України вийти зі складу Радянського Союзу. З цією метою вчені закордоння намагалися розширити своє коло інформації про вже відомі їм події. Зокрема, на відміну від радянських дослідників у середині 1950-х – 1960-ті рр., увагу зарубіжних істориків привертала історія української національно-визвольної революції 1917-1920 рр., а не історія окремих політичних партій, тим паче їхніх керівників. Проте, незважаючи на домінування досліджень такого типу, історики намагалися коротко висвітлювати окремі моменти діяльності ліберальних партій, до лідерів яких належав С. Єфремов. Частина матеріалів про С. Єфремова була вміщена у довідкових виданнях (Українська мала енциклопедія [31]; Енциклопедія українознавства: у 10 т. [17]; Ukraine: a concise Encyclopedia [51]).

Частина досліджень зарубіжних вчених присвячена літературно-критичній та публіцистичній діяльності С. Єфремова. Зокрема це праці Ю. Бойко-Блохіна у часописі „Сучасність” [3], Б. Кравціва [18], М. Овчаренко [28]. Статті О. Калиника [42, с.174-179], М. Овчаренко [41, с.84-89], Н. Павлушкової [42, с.20-73, 77-83], С. Підкови [34; 42, с.168-173], К. Туркала [44] висвітлюють терор в УСРР в 1930-х рр. та аналізують нові матеріали щодо процесу „СВУ”. У Збірці „Спілка визволення України й Спілка української молоді” вийшли також спогади Н. Полонської-Василенко, присвячені політичному процесові „СВУ” [42, с.90-100].

В 1970-х – першій половині 1980-х рр. на тематику „СВУ” виходять друком публікації В. Ковалю [14], О. Ковалю [16], Д. Левчука [20], О. Майданського [22], Н. Павлушкової [32], К. Туркала [45], В. Чапленко [49] та стаття в журналі „Визвольний шлях” [11]. Взаємовідносини С. Єфремова і Є. Чикаленка розгля-

дає у контексті написання Є. Чикаленком „Спогадів” В. Міяківський [26].

Життю та взаємовідносинам С. Єфремова з М. Грушевським та Є. Чикаленком присвячено ґрунтовні дослідження М. Антоновича, опубліковані у журналі „Український історик” в 1973 і 1975 рр. [1; 2].

Фрагментарні оцінки авторів 1970-1980-х рр. щодо формування світогляду, суспільно-політичної та наукової діяльності С. Єфремова багато в чому збігалися з тими, що обґрунтовувалися у попередньому історіографічному періоді і на жаль не додали нічого нового до попереднього матеріалу. Відсутність нового матеріалу пояснюється неможливістю для зарубіжних дослідників використати архівні матеріали, які знаходилися в УРСР і до яких мала допуск обмежена кількість людей.

В середині 1980-х – початку 1990-х рр. у західному українознавстві з новою силою зріс інтерес до історії українських політичних партій, діячів українського національно-визвольного руху й репресованих політиків та учених. У цей час публікуються дослідження, присвячені діяльності С. Єфремова як літературного критика та головного обвинуваченого в процесі „СВУ”. Серед публікацій варто відзначити статті Я. Гординського [7], О. Зінкевича [12], І. Назарка [27] та П. Одарченка [30].

Поширення ідеї державності України серед населення, за дослідженням П. Голубенка [6, с.29-30] та Ю. Тернопільського [43, с.133-135], українські ліберали (серед них і С. Єфремов) здійснювали за допомогою своїх партійних періодичних видань: „Громадської думки”, „Ради” тощо. У цих виданнях працювали переважно однодумці С. Єфремова: Б. Грінченко, В. Дурдуківський, В. Доманицький, О. Лотоцький, Ф. Матушевський, Є. Чикаленко та ін.

Вивченням суспільно-політичної історії України та окремих сторін формування світогляду, суспільно-політичної та наукової діяльності С. Єфремова у цей час займалися П. Одарченко [29] (наукова діяльність), Б. Рубчак [37] (літературна критика), О. Семененко [38] (процесу СВУ) та ін.

Для праць зарубіжних науковців властиве критичне ставлення до С. Єфремова як одного з керівників ліберального руху. Радянські архіви залишалися недоступними для зарубіжних вчених, що значно обмежувало їх можливості й змушувало виступати у ролі хоч і талановитих, але все ж таки інтерпретаторів уже відомих подій і процесів.

Загалом суспільно-політична діяльність С. Єфремова висвітлювалася у зарубіжній науковій літературі схематично й недостатньо повно. Світоглядні переконання С. Єфремова у вказаний період не дістали належного і об'єктивного висвітлення. Зарубіжних вчених цікавили перш за все політичні та літературні сторони життя і діяльності С. Єфремова, інші – так і не знайшли свого дослідника.

Аналіз зарубіжної історіографії ХХ ст. засвідчує, що значна частина суспільно-полі-

тичної та наукової діяльності С. Єфремова (як секретаря ТУП, керівника УПСФ, генерального секретаря Центральної Ради, ученого ВУАН та ін.) не стали об'єктом системного вивчення науковцями, а її конкретні прояви були тільки фрагментами праць з політичної історії України. Суттєвою вадою наукових розвідок ХХ ст. була й обмежена джерельна база, що зумовлена закритістю радянських архівів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович М. До взаємин М.С. Грушевського з С.О. Єфремовим / М. Антонович // Український історик. – 1975. – Ч.1-2 (45-46). – С.91-99.
2. Антонович М. Листування С.Єфремова з Левком Чикаленком / М. Антонович // Український історик. – 1973. – Ч.31-4 (39-40). – С.146-156.
3. Бойко-Блохін Ю. Літературознавча та літературно-критична методологія С.Єфремова / Ю. Бойко-Блохін // Сучасність. – 1976. – Ч.10 (190). – С.33-51.
4. Васілевський Л. Спогади / Л. Васілевський // З минулого / Васілевський Л. – Галин М. – Стемповський С. – Топчибаші А. – Табуї / Праці укр. інституту. – Т.8. – Кн.2. – Варшава, 1932. – С.5-35.
5. Ганебна діяльність петлюрівщини („Спілка визволення України”): Матеріали, зібрані на основі перед судових зізнань керівників „СВУ”. – Вінніпег, 1930. – 62 с.
6. Голубенко П. На варті українського відродження. С.О.Єфремов як публіцист / П. Голубенко // Самостійна Україна. – Квітень-червень 1986. – Ч.2(419). – С.29-37.
7. Гординський Я. Літературна критика підсоветської України / Я. Гординський / Фотопередрук О.Горбача. – Мюнхен, 1985. – 138 с.
8. Гришко В. Дещо з приводу півсторіччя процесу СВУ та в зв'язку з публікацією „Набоїв для розстрілу” Снегірєва / В. Гришко // Нові дні. – 1980. – Ч.11 (369). – С.20-22.
9. Деремєнда Я. Від ТЄЗу до СУМу: На підставі матеріалів із зізнань М.Павлушкова на судовому харківському процесі СВУ-СУМ з 18 і 19 березня 1930 р. / Я. Деремєнда // Авангард. – 1953. – Ч.8-9 (30-31). – С.29-35; 1953-1954. – Ч.10-11 (32-33). – С.20-25.
10. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє-минуле: 1901-1914 роки / Д. Дорошенко. – Вінніпег, Манітоба: Видавнича спілка Тризуб, 1949. – 167 с.
11. „Захальвна” провокація КГБ проти СВУ й СУМ // Визвольний шлях. – 1977. – Кн.9 (354). – С.1083-1088.
12. Зінкевич О.С. Справа Української Автокефальної Православної церкви на процес Спілки визволення України і її ліквідація у 1930 р. / О.С. Зінкевич // Сучасність. – 1988. – Ч.7-8 (327-328). – С.218-228.
13. Кедрин І. Викривлена правда: Події в Україні у 1918 р. у кривому дзеркалі споминів д-ра Лонгіна Цегельського / І. Кедрин. – Нью-Йорк: Братство Українських Січових Стрільців, 1963. – 35 с.
14. Коваль В. Спілка Визволення України [Лист до редакції] / В. Коваль // Наш голос [США]. – Березень 1976 р. – №3. – С.16.
15. Коваль О. Харківський суд над СВУ-СУМ 9.03-19.04.1930 (виступ на дискусійній лаві в УВУ 20.07.85 р.) / О. Коваль // Авангард. – Січень-червень 1986. – Ч.1-2(184-185). – С.2-5.
16. Костюк Г. С. Єфремов і В. Винниченко / Г. Костюк // Костюк Г. Володимир Винниченко та його доба: Дослідження, критика, полеміка. – Нью-Йорк, 1980. – С.153-172.
17. Кошелівець І. Єфремов Сергій / І. Кошелівець // Енциклопедія українознавства: Словникова частина. – Париж; Нью-Йорк, 1955-1957. – С.659.
18. Кравців Б. На багрянотому коні революції: До реабілітаційного процесу в УРСР / Б. Кравців. – Нью-Йорк: Пролог, 1960. – 63 с.
19. Крилов І. Освітньо-виховні ідеали СВУ / І. Крилов // Український збірник. – Кн.5. – Мюнхен, 1956. – С.99-127.
20. Левчук Д. Про СВУ-СУМ двадцятих років / Д. Левчук // Америка. – Філядельфія, ПА. – 1977. – 22 липня.
21. Лотоцький О. Сторінки минулого / Олександр Лотоцький / Праці Укр. наук. ін-ту. Т.6, 12, 21, Серія мемуари, Кн.2-4. – Варшава, 1932-1934. – Ч.1. – 286 с.; Ч.2. – 490 с.; Ч.3. – 396 с.
22. Майданський О. Спілка визволення України / О. Майданський // Український православний вісник [США]. – Квітень 1973. – №22. – С.8-14.
23. Миколаєнко О. До процесу 45-ти у Харкові / О. Миколаєнко // Тризуб [Париж]. – 1930. – Ч.35(243). – 21 вересня. – С.7-8.

24. Михалевич М. Зі закулісся процесу СВУ-СУМ / М. Михалевич // Самостійна Україна. – 1955. – Ч.4(83-84). – С.18-19.
25. Михальчук В. Лист до редакції [До широкого відома громадянства про способи боротьби ДПУ на Україні з українським національним рухом] / В. Михальчук // Тризуб [Париж]. – 1930. – Ч.9(217). – 2 березня. – С.30-31.
26. Міяковський В. Листи С.О.Єфремова до Є.Х.Чикаленка / Володимир Міяковський // Український історик. – 1973. – №3-4 (39-40). – С.146-156; 1974. – №1-3 (41-43). – С.187-204; 1975. – №1-2(45-46). – С.136-143; – №3-4 (47-48). – С.112-119.
27. Назарко І. Сергій Єфремов – сумління України / І. Назарко // Місія України. – 1987. – Ч.25. – С.17-20.
28. Овчаренко М. Сергій Єфремов як літературознавець / М. Овчаренко // Записки НТШ. Праці історично-філософської секції: Збірник на пошану українських учених, знищених большевицькою Москвою. – Париж–Чикаго, 1962. – Т.СLXXIII. – С.127-184.
29. Одарченко П.В. Наукова діяльність Української Академії наук у роки 1919-1932 (Гуманітарні науки за винятком мовознавства) / П.В. Одарченко // 125 років київської української академічної традиції. 1861-1986: Зб./Ред. М.Антонович. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1993. – С.443-515.
30. Одарченко П.В. Тарас Шевченко в працях С. Єфремова / П.В. Одарченко // Визвольний шлях. – 1984. – Ч.3. – С.319-325.
31. Онацький Є. Єфремов Сергій (1876-?) / Євген Онацький // Онацький Є. Українська мала енциклопедія. – Буенос-Айрес, 1958. – С.430, 1822.
32. Павлушкова Н. Півстоліття від судового процесу проти СВУ й СУМу / Н. Павлушкова // Вісник. – 1980. – Ч.10. – С.11-13.
33. Пігідо Ф. Україна під большевицькою окупацією (матеріали до історії боротьби українського народу в 1920-30 роках) / Ф. Пігідо. – Мюнхен, 1956. – 143 с.
34. Підкова С. Спілка визволення України і „націонал-комуністи” (до 30-ліття процесу СВУ) / С. Підкова // Місія України. – 1960. – Ч.1(8). – С.7-10.
35. Плющ В. Боротьба за Українську Державу під советською владою / В. Плющ. – Лондон: Українська видавнича спілка, 1973. – 125 с.
36. Попівський Є. Відкритий лист проф. Сергія Єфремова до Юрка Коцюбинського / Є. Попівський // Визвольний шлях. – Вересень 1959. – Кн.3/63 (137). – Річник VI (XII). – С. 340.
37. Рубчак Б. Літературна критика Сергія Єфремова / Б. Рубчак // 125 років київської української академічної традиції. 1861-1986: Зб. / Ред. М. Антонович. - Нью-Йорк: УВАН у США, 1993. – С. 443-515.
38. Семененко О.П. Суд у театрі / О.П. Семененко // Семененко О.П. Харків, Харків... / Вступ, слово Маріяна Коця. – Харків – Нью-Йорк: Березіль – Маріян Коць, 1992. – С.97-100.
39. Сірополко С. Відгомін советської педагогічної преси на процес СВУ / С. Сірополко // Тризуб [Париж]. – 1930. – Ч.39 (247). – 15 жовтня. – С.5-9.
40. Соловей Д. Про нові матеріали до історії СВУ / Д. Соловей // Вільна Україна. – 1954. – Зб. Ч.3. – С.60-64.
41. Спілка визволення України (ідейні основи, історія та матеріали до пізнання її діяльності на рідних землях). – Зб.1. – Мюнхен, 1953. – 64 с.
42. Спілка визволення України й Спілка української молоді (спогади, документи й матеріали про діяльність). – Зб.2. – Нью-Йорк-Мюнхен, 1964. – 272 с.
43. Тернопільський Ю.Л. Сергій Єфремов (1876-1937) / Ю.Л. Тернопільський // Українська преса з перспективи 150-ліття. – США, Джерсі-Сіті, 1974. – С.133-135.
44. Туркало К.Т. Перед процесом СВУ / К.Т. Туркало // Український самостійник. – 1961. – Ч.4(438). – С.20-27; Ч.5(439). – С.22-28.
45. Туркало К. Спілка визволення України / К.Т. Туркало // Український православний вісник [США]. – Червень 1973. – №23. – С.16-20.
46. У століття народження Сергія Єфремова // Український історик. - 1976. - № 1-4 (49-52). - С. 156-157.
47. Феденко П. Український рух у 20 столітті / П. Феденко. – Лондон: Наше слово, 1959. – 267 с.
49. Чапленко В. У справі СВУ-СУМ-у / В. Чапленко // Нові дні. – Лютий 1984. – № 408. – С.26.
50. Яковлів А. Харківський процес „Спілки визволення України” / А. Яковлів // Тризуб [Париж]. – 1930. – Ч. 29-30 (237-238). – 3 серпня. – С.7-13; 4.31-32(239-240). – 31 серпня. – С. 14-21; Ч. 34(242). – 14 вересня. – С. 2-7.
51. Ukraine: A concise Encyclopedia: Vol.1 / V.Kubijovyc (ed.); Shevchenko scientific society. – New Sersey: Ukrainian national association, University of Toronto Press, S.a., 1963. – Т.1. – 1185 р.

© **Леонид Могильный**
(Київ)

**ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СЕРГЕЯ ЕФРЕМОВА:
ЗАРУБЕЖНАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ**

В статье анализируется зарубежная историография об общественно-политической и научной деятельности Сергея Ефремова (1876-1939).

Ключевые слова: Сергей Ефремов, историография, либералы, Всеукраинская Академия наук.

© **Leonid Mogylny**
(Kyiv)

PUBLIC AND POLITICAL ACTIVITY OF SERGIY YEFREMOV: FOREIGN BIBLIOGRAPHY

In the article, bibliography concerning public, political, and cultural activity of well-known Ukrainian public figure and scholar S. Yefremov (1876-1939) is analyzed.

Key words: Sergiy Yefremov, bibliography, liberal, Ukrainian Academy of Sciences.

До редакції надійшла 10.02.2011.

УДК 94(477)

© **Олена Коваль**
(Переяслав–Хмельницький)

ЗАСТОСУВАННЯ ВЧЕНИМИ МЕТОДУ ПРОСОПОГРАФІЇ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ РОЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ В ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСАХ ДОБИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.

У статті аналізується перший досвід щодо застосування вченими методу просопографії та квантитативного аналізу при дослідженні ролі національної еліти в державотворчих процесах 1917–1921 рр.

Ключові слова: національна еліта, інтелігенція, просопографія, державотворення, Українська революція 1917–1921 рр.

Зрозуміти будь-яке суспільство без розуміння його еліти неможливо. В усі періоди історії правляча еліта кожного народу мала великий вплив на його долю. Тому, останнім часом дедалі більшу увагу дослідників привертають постаті визначних українських громадсько-політичних діячів минулого, що були незаслужено забуті, замовчувались з ідеологічних мотивів радянською історіографією або ж не діставали у ній належної оцінки своїм суспільно-політичним поглядам та діяльності. До них, безперечно, належать і представники національної еліти періоду Української революції 1917–1921 рр.

В публікаціях із вказаної проблематики вживаються різні терміни, наприклад, „національна інтелігенція”, „національна аристократія”, „національна верхівка”, „національний провід” та інші, проте саме використання більшістю дослідників загальної дефініції „національна еліта в державотворчих процесах” дозволило їм найбільш повно означити об’єкт дослідження – політично активну частину українського суспільства та сформовану нею публічну сферу діяльності у різноманітні її проявів – ідейних, політичних, просвітніх, культурних, професійних, товариських та інших.

Серед застосованих авторами спеціальних методів дослідження варто виділити компаративістський аналіз і, насамперед, метод

просопографії (або колективної біографії), який виявляє ряд спільних рис певної групи людей на підставі комплексного аналізу біографічних даних [3].

Одним з перших колективний портрет української національної еліти, підкресливши її креативну роль як державотворчої сили, здійснив відразу після поразки національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. В. Липинський у „Листах до братів-хліборобів” [6].

Слід зазначити, що саме у 20-х рр. з’явилися нові теорії у вітчизняній суспільно-політичній думці, автори яких переосмислювали причини поразки і прагнули накреслити нові шляхи українського державотворення. Найбільш помітними постатями серед них, крім В. Липинського, були також Д. Донцов, В. Мартинець, М. Сціборський, Я. Стецько та ін. Вони висунули ідею, що побудова держави має стати справою невеликого кола людей. Ця меншість має вирізнитись серед решти населення своїми надзвичайними якостями. Такі концепції становили істотно новий напрям української політичної думки – теорію еліти [4].

Формуючи феномен нації як історичний момент етнічного об’єднання конструктивних політичних вартостей людського колективу, В. Липинський вказує і на ту організаційну силу, що творить націю, активну групу людей серед етнічної маси, групу, що веде серед неї перед у розвитку об’єднуючих процесів. І таку групу,